

παλαιολόγιο μυθιστόρημα

Βυζαντινή soap opera

Η έκδοση της ιστορίας του Λιβίστρου και της Ροδόμης, από το πιο θεακτικό κείμενο της ελληνικής γλώσσας

Άφηγος Λιβίστρου και Ροδόμης

Μετά την έκδοση της διασκευής α, Παναγιώτης Α. Αφηγός Έκδοσης Μορφωτικού Ιδρυμάτος Εθνικής Τραπέζης, από Βυζαντινή και Νεοελληνική Βιβλιοθήκη, 2006, σελ. 538, τιμή 40 ευρώ

του ΓΙΩΡΓΗ ΓΙΑΤΡΟΜΑΝΔΛΑΚΗ

Η Άφηγος Λιβίστρου και Ροδόμης (Λ&Ρ) είναι το αρτιότερο από άποψη λογοτεχνική διαμόρφωση ερωτικό μυθιστόρημα της Παλαιολόγης εποχής. Τα κείμενα αυτά, όπως και τα τέσσερα λόγια μυθιστορήματα της εποχής των Κομνηνών και οπωροθήκη η μύθοι όλων, τα Αρχαία Ελληνικά Μυθιστορήματα, δεν έχουν αναπτύξει ένα κοινό αποδεκτό όνομα. «Ιστορικά μυθιστορήματα», «ερωτικά μυθιστορήματα», «ρομάντσο» κ.ά. είναι μερικές προτάσεις. Προσωπικά κλίνω στον όρο «μυθιστόρημα». Σίμωνα με τον Παναγιώτη Αγαπίο, δεν αποκλείεται να είναι και το παλαιότερο και να έχει συνταχθεί - περίπου στα μέσα του 13ου αιώνα - στην αυλή των Λαοκαρριδών της Νίκαιας. Σώζεται σε πέντε κώδικες, του Εσκουριά, της Νάπολης, του Παρισιού, του Λείδεν και του Βατικανού, ενώ ευρήματα ομοιοτύπων μαρτυρούν την εκτεταμένη πρόσληψή του. Αποσπλάται, τουλάχιστον στην παρούσα διασκευή, από περίπου 4.650 πολιτικούς στίχους (ανάμεσα τους και μερικοί οκτασύλλαβοι). Η υψηλή αφηγηματική τεχνική και τα έξοχα λυρικά μέρη που παρεμβάλλονται στη μακρά ιστορία του κάνουν μοναδικό από είδος του. Ολοστόχο αυτή το ζευγάριον (=θαυμαστά σχεδιασμένο) αφήγησαν αγάθης βαρύνεται από πολλά προβλήματα, με κυριότερο το εκδοτικό, κάτι άλλωςτε ολισθημένο σε ανάλογα κείμενα της εποχής. Παρετίσθη πόντος πως η παρούσα έκδοση το έχει ελαφρώσει σε μεγάλο βαθμό, έχει συζητήσει με επάρκεια τα κριματολογικά, ερμηνευτικά και γραμμασιολογικά προβλήματα του (το θέμα της περσόνας παραμένει ανοικτό) και, το σημαντικότερο, μας προσφέρει ένα αξιόπιστο κείμενο, που, μολοντι δεν είναι, και δεν θα μπορούσε να είναι το καλύτερο, έχει να είναι το καλύτερο.

Είναι προφανές πως το παρόν σημείωμα δεν μπορεί να συζητήσει σε έκταση και βάθος την εισαγωγή και την

έκδοση του Π. Αγαπίου. Με άλλα οικονομικά θα αναφερθούμε στην έκδοσή με βάση του Π. Αγαπίου και σε ορισμένες λογοτεχνικές αρετές του μυθιστορηματός, που, ως γνωστόν, δεν άφησε ασυγκίνητο ούτε τον Κ.Π. Καβάφη. Ο φιλομαθής αναγνώστης σε σημειωμάτια τα κενά.

Δύο τίτλοι

Δύο φαίνεται να είναι οι κύριες τάσεις εκείνων που χρόνια τώρα, στην Ελλάδα και στη ξενιτιά, ασχολούνται με το διασπλάτισμα εκδοτικό ζήτημα του Λ&Ρ. Από τη μια η «ρομάντικη» αναζήτηση ενός οριστικού και ενιαίου αρχιτέκτονος μέσα από τα πέντε χειρόγραφα, από την άλλη η προσκόβα για μια συμπαράλληλη έκδοση των πέντε χειρογράφων, κάτι που θα διέσωζε τον χαρακτήρα κοινός, θα δημιουργούσε όμως διαφορετικές ανάγνωσης. Ο Αγαπίος ακολουθεί μια τρίτη λύση: ως οδηγητικό χειρόγραφο για τους πρώτους 1.200 στίχους χρησιμοποιεί τον κώδικα της Νάπολης (N), με τη συνδρομή και του παρισιαίου, για τους υπόλοιπους παρακολουθεί κυριότητα το χειρόγραφο του Λείδεν (L). Διαγορεύει έτσι ένα «σύνθετο» αλλά όχι «μικτό» κείμενο, αυτό που αποκαλεί «διασκευή α». Η διασκευή αυτή «σφαλώς δεν ανισακικά ένα χαμένο «υποκείμενο», αλλά επιδεικνύει την κριτική κατάσταση μιας μορφής του μυθιστορηματός στα τέλη περίπου του 14ου αιώνα». Προφανώς τα πρόματα δεν είναι τόσο απλά όσο ακούγονται. Οι δυσκολίες όπως και οι κίνδυνος του εγχειρήματος φαίνονται, η δική μου πάντως αίσθηση είναι πως η διασκευή α μας δίνει τελικά ένα «καθαρό» κείμενο που υποστηρίζεται τόσο από το αναλυτικό και επίπονο κριτικό υπόμνημα όσο και από τη συνεχή επιμέλειά των Ν+L στο αρχαιότερο περιβάριο.

Αφηγηματική τεχνική

Τρία, πιστεύω, είναι τα κεφαλαιώδη κριτήρια, αλληλένδετα μεταξύ τους οπωροθήκη, που, σε πρώτη του-

λάχιστον ανάγνωση, μπορούν να μας βοηθήσουν να αντιληφθούμε τη λογοτεχνική αξία του Λ&Ρ, αλλά και κάθε (άμεσης ή μη) μυθιστορηματικής αφήγησης. Ο τρόπος με τον οποίο εκτίθεται η «ιστορία», δηλαδή η αφηγηματική τεχνική. Δεύτερον, η ποιότητα, το ενδιαφέρον που γεννά ο ίδιος η «ιστορία», η ποιότητα των περιπέτειων «μέσων» που χρησιμοποιούνται για να εκτεθεί η ιστορία, πρωτίστως η πρόσφατη λέξις και η κατάλληλη χρήση της, ώστε να φορηθεί το κείμενο και να παραχθεί η αναγκαία συγκίνηση, χωρίς την οποία η *Ιλιάδα* θα ήταν μια απλή ιστορία «θυσία» και ο *Οδύσειος* «ένα άθλο μελόδραμα», όπως θα έλεγε ο Σαφέρης.

Κανένα άλλο μυθιστόρημα αυτής της εποχής δεν διαθέτει τόσο ευρύ φάσμα αφηγηματικών τεχνικών όσον το Λ&Ρ. Σε αντίθεση με άλλα τα ομήλονα κείμενα, βυζαντινά και αρχαιοελληνικά, ο ήρωας της τεχνικής διαχειρίζεται την τύχη δύο ζευγαριών (Λιβίστρου - Ροδόμης, Κλησιών - Μυρτάλης) μέσα σε μια απαράμιλλη οργανωμένη πολυεπίπεδη αφήγηση, που αποτελεί ταυτόχρονα μέρος της όλης ιστορίας.

Η πρωτοπόρωση αφήγησης εκφέρεται από τον Κλησιώνα, ως ένα είδος αφηγηματικού απόδοτου, ενώπιον της Μυρτάλης, που όπως μαθαίνουμε ήταν ο πρώτος του έρωτας, αναφορικοί, σγακλά άγαθοις ακόμης και ζωντανός. Ο Κλησιών αρχικά φημιέται την ιστορία του φίλου του Λιβίστρου, όπως την έχει ακούσει από τον ίδιο: πώς ερωτεύθηκε στον όπνο του τη Ροδόμη, πώς την κέρδισε και πώς την έχασε, να περιπλανιέται τώρα δυστυχώς. Με τη σειρά του ο Λιβίστρος ζητά να μάθει την ιστορία του Κλησιώνα: τον εμπροσθόνομο έρωτά του για τη Μυρτάλη και τη συνεπόμενη εξορία του. Μετά από την ανακατάληξη των ιστοριών (ήπια μέσα στον ίδιο αφηγηματικό πλαίσιο) ο Κλησιών βαρύνει τον Λιβίστρο να αναβρεί τη Ροδόμη κι ο ίδιος παντρεύεται την αδελφή της, Μελανθία. Όταν όμως κάποια στιγμή πεθαίνει η Μελανθία, ο αφηγητής επιστρέφει στη χώρα του. Η Μυρτάλη είναι τώρα βασίλισσα, χήρα κι η ίδια, και είναι αυτή που ακαίει τη μακρά ιστορία. Με το τέλος της αφήγησης, ο Κλησιών της

Το πρώτο κεφάλαιο είναι η πρώτη περιπέτεια...
Ο πρώτος τίτλος είναι ο τίτλος του πρώτου κεφαλαίου...
Ο δεύτερος τίτλος είναι ο τίτλος του δεύτερου κεφαλαίου...

προτείνει να αρχίσουν μια καινούργια ζωή.

Έδωσα την απλούστερη και απλικότερη έκδοση της αφήγησης και της αφηγημένης ιστορίας, όμως τα πρόματα είναι σαφώς πιο περίπλοκα και οι δίχως άλλο πιο ενδιαφέροντα. Έτσι, λ.χ., ο αφηγηματικός ήρωας είναι αδιαιτάρακτος, ακριβώς για να δημιουργήσει το σωστό πλαίσιο, ενώ στο οποίο ο συνεχής τεταμένος (δρομολογικός) χρόνος των εγκυβιστημένων («κακτωμένων», προσέτιν) ο Π. Αγαπίος ιστορικών κάνει τελικά την πολυπόθητη αφήγηση να γεννά προδοκίες. Εκτενή όνομα, περιττές ρητορικές φράσεις, επαναλήψεις, ανάμεσα στις οποίες και επαναλήψεις μηνίων, Αρηνών και ερωτιδίων (ερωτιδίων), εννομασμένα μελαγχολικά κίττατα και «ρομάντικα» ποιήματα, χαρακτηριστικά, όπως το κίνημα και η γραφή (πρώτη του πόθου αφορμή Λιβίστρου προς την κόρη / γραφή της στήντην γράμματα και εις αυτήν ποζήτι), φιλοσοφικές αλληγορίες, το πρωτογενέστερο λε-

κτικό μιας γλώσσας που δημιουργείται, ειδικά το δηλοκινείται και τα υποκρινσικά, κυρίως η ευγένεια και το ήθος ενός ιδανικού πολιτισμού έρωτας και φιλίας, αυτό και άλλα πολλά κάνουν το Λ&Ρ ένα από τα πιο θεακτικά κείμενα της ελληνικής γλώσσας. Θα έλεγα, ένα από τα πιο οπαρακτικά κείμενα του ελληνιστού τόσο για την «θεωρητικό» του όσα και για την υψηλή του ποιότητα.

Αφηγηματικό έργο

Λέω «κείμενα» του ελληνιστού» και όχι του νεοελληνιστού επειδή το Λ&Ρ, παρά τη διαμόρφωσή του, δεν είναι κείμενο που «αποτανακλά» τον νέο ελληνισμό, όσο κι αν πολλοί προσάθισαν να προβάλουν αναδρομικά το «νεοελληνικό» σε αυτό τα κείμενα. Είναι κείμενα των βυζαντινών χρόνων, αλλά πολύ ξεπερνούν από αυτό που θα λέγαμε «βυζαντινό». Η οικονομικότητα, λ.χ., και η ανακατάληξη από την επίσημη θρησκεία είναι θέματα που ανισακώμε αρχικά κυρίως στο Αρχαίο Ελληνικό Μυθιστόρη-

μάλο από το χειρόγραφο του Λείδεν, ενός από τους πέντε κώδικες όπου σωζεται η «Αφήγος Λιβίστρου και Ροδόμης».

μα, εμφανίζονται μετά στα μυθιστορήματα της εποχής των Κομνηνών και των Παλαιολόγων. Πρόκειται για βασικά θέματα που βρίσκουμε επίσης και στον *Ερωτικότρο*, ένα κείμενο που ομοίως δεν μπορούμε να πούμε πως ανισακικά τα «νεοελληνιστικά», αν εξαιρέσουμε τη γλώσσα του. Όπως το Λ&Ρ έτσι και ο *Ερωτικότρος* είναι κείμενα μιας αναγέννησης - με πλοκία παράδοση πίσω τους - που δεν ολοκληρώθηκε ποτέ, ρομάντικος απιστωμένος ενός απορριπμένου αλλά τελικά υπαρκτού πολιτισμού, του πολιτισμού των ανθρώπινων αισθημάτων, που δεν έχουν να κάνουν με εθνικά ή θρησκευτικά δεδωμένα. Τέλος μπορεί το Λ&Ρ να φαίνεται πως προβάλλει έναν «λογοτεχνικό» έρωτα, αλλά από τους στίχους του δεν ελλείπουν η ειλικρίνεια και η βέρμη των αισθημάτων. Τοναυτίαν τα λυρικά μέρη του, η υψηλή λέξις του προσδίδουν ιστο (όρο «για μελαγχολική ερωσιπρέπεια», όπως παρατηρεί ο Π. Αγαπίος). Θα προσθέτουμε πως το κείμενο αυτό, όπως και άλλα ομήλονα, μας δίνει την αίσθηση (ή τη νοσηλιά) ενός παντοπάνω χαμένου πολιτισμού. Ή, αν δοούμε το Λ&Ρ διαφορετικά, το Λ&Ρ, όπως και τα υπόλοιπα ερωτικά μυθιστορήματα, μας προσφέρει ένα ανέφικτο μοντέλο.

Θα τελειώσουμε με το αυτονόητο εκδόσεις αυτού του τίβους και της ποιότητας του, αν δοούμε το Λ&Ρ, όπως και τα υπόλοιπα ερωτικά μυθιστορήματα, μας προσφέρει ένα ανέφικτο μοντέλο.